

Szeretem Afrikát?

Sáfrány József

Egyszer egy tudós ismerősöm azt találta mondani, hogy kétféle ember van: az egyik szereti Afrikát, a másik meg még nem volt ott. Jó mondásnak, szellemesnek tartottam, idéztem is gyakorta, főleg mikor ismerősök és ismeretlenek azt firtatták: mi ez a mánia, újabb és újabb utak a koszbba, mocsokba, bűzbe, szegénységbe? Mással sosem tudtam magyarázni, mint hogy szeretem.

Aztán egyszer – talán a khartoumi repülőtéren, maláriától éppen dideregve – fölmerült, hogy tényleg szeretem? Hogy vonz, az biztos. Nem tudok szabadulni tőle, naponta böngészem térképeit, ha egy boltban Afrikáról szóló bármilyen kiadványt látok, megveszem még akkor is, ha ettől egy aktuális számlát épp nem tudok befizetni. Lehetőleg minden esztendőben legalább egyszer igyekszem eljutni oda, éreznem kell a szagát, látnom kell a színeit, beleveszni egy piac forgatagába, élvezni a „*pole-pole*” (a suahéli *mañana*, vagy *szicsasz*) másokat idegesítő időtlenségét. Minden pénzem erre megy el. Ez lenne a szeretet? Hiszen testi bajaim, nyavalyáim mind innen származnak: az ismeretlen lázak, a malária és autóbalesetet is csak itt szenvedtem el eddig. Szeretem?

Az első, félévig tartó utazás után „profi” afrikainak éreztem magam. A második és a sokadik után viszont nyilvánvalóvá lett, hogy én itt ezen a kontinensen csak és kizárólag obszervátor lehetek, sosem leszek igazi afrikai, akkor sem, ha netán megadatik, hogy – ahogy tervezem – nyugdíjas koromra – ha megérem – ide költözzek. Afrika ideig-óráig befogad, andalít, vagy éppen taszít, de része nem leszek sose. Máshová születtem, más kultúrán nőttem fel, más táj az, amire azt merem mondani: szeretem.

Amikor meghívtak a Teleki Expedícióba, már sok távoli utazáson túl voltam. Végigyalogoltam a Himaláját Kőrösi Csoma Sándor nyomában, megmásztam a Popocatepetl-t Mexikóban, a Mount Cook-ot, meg egy csomó vulkánt Új Zélandon. Gábris professzorék valószínűleg úgy gondolták, hogy nem árt egy olyan fickó a csapatba, aki fizikailag bírja a gyűródést és még a kamerához is ért, van gyakorlata az expedíciózásban. Mindenesetre az egész brancsban én voltam a legboldogabb, hiszen nagyon vágytam Afrikába, ahol addig még nem jártam. Nagyon megtisztelő volt, hogy engem választottak. Biztos voltam benne, hogy nagyon jól fogok csinálni, hisz ezekkel az emberekkel minden feltétel adott. A felkészülés éveit újraolvastam mindent, ami Afrikáról szól, Hemingwayt, Höhnelt, Kittenbergert és tömérdek mást. A szervezés bonyodalmai közepette azt hiszem én voltam az egyetlen, aki száz százalékig bizonyos volt abban, hogy megyünk, mert az expedíció többi tagján gyakran láttam, hogy már nem bíznak benne. A tudatlanok optimizmusa...

A Teleki Expedíció fél éve megnyitotta nekem ezt a kontinentet, hazafelé repülve már a következő úton törtem a fejem. Azt gondoltam, hogy a szafári az igazi élet. Úton lenni állandóan, mindig mást látni, másokkal találkozni, állatokat kukkolni, kipipálni az újonnan látott fajokat, szemügyre venni mindent, amit addig csak a könyvekben, térképeken láttam. Mint a turista, akinek a helyszín és az ott lakó emberek csak arra valók, hogy kielégítse olthatatlan kalandvágyát. Bizony, Safikám, mondtam később többször magamnak, te csak annyiban különbözöl a szafárituristáktól, hogy hajlandó vagy koszos „szállodákban” aludni, matatun szorongani, lerobbant vonatokon utazni, piacról enni,

de ugyanazt csinálod, mint a parafakalapos, szafáriöltönyös dűsbukszájú, bédekkeres látogató többség. Elmész Afrika mellett és az is elmegy melletted, akármennyire is benne vagy időnként a sűrűjében.

A tudomány képviselőinek legalább van kutatási célja, irányultsága, de én csak az izgalmakat, élményeket kerestem, miután azokból lehet filmet készíteni, ráakaszkodva a tudósokra, igyekezve ellesni tőlük valami értelmet, ami tartalmat adhat a filmeknek és indokolhatóvá teszi jelenlétemet ezen a kontinensen.

Filmesként, tehát dolgozni kerültem először ide és aztán a többi út is ugyanezért volt. Mi mással magyarázhatom – legalább magamnak – jelenlétemet Afrikában? Nem vagyok tudós kutató, nem fedezhetek fel semmi újat, hacsak a magam, vagy filmjeim nézői számára nem. Nem vagyok segélyszervezet, nem vagyok tanácsadó, nem vagyok tanár és még gazdag turista sem, aki legalább itthagytott pénzével segíti ezt a világot.

Megfigyelő vagyok. A megfigyelő mindig kívülről néz valamit, nem része a megfigyelt objektumnak. Ez is valami. Ezért aztán újra és újra oda kell menni, meg kell merülni benne, témát és ürügyet találni afrikai jelenlétemnek.

Ahogy szerettem fiatalon Hemingway Afrikáról szóló írásait, úgy utáltam meg később, na nem a remek elbeszélőt, hanem az általa megrajzolt Afrika-képet. E művekben nincsenek afrikaiak, csak Kelet-Afrika egy szegmense, a bennszülött a szolga, vagy színés csodabogár, vad, civilizálatlan táj, mely arról szól, hogy milyen jó borzongani a mi kultúránktól eltérő romantikus extrémításokon.

Első nézésre a „Távol Afrikától” is megragadott, hisz remekül volt megcsinálva, szívemnek kedves helyszíneken játszódik. Nem is értettem Füssi-Nagy Géza professzor morgolódását, mikor kilátogattunk Ngong Hillbe. Sok-sok beszélgetés után tisztult a kép, hogy miért hazug és miért nem Afrikáról szól az egész. Bennem is, mint oly sok európai utazóban a romantikakeresés dühöngött, azt akartam látni és azzal akartam találkozni, amit a könyvekben, útleírásokban magamba szívtam, a bukolicus Afrika képet, ami talán sohasem volt olyan. A professzor volt az, aki felhívta a figyelmemet az igazi Afrikára, annak megközelíthetőségére, megérthetőségére. Soyinka, Naipaul és sok más helyi író egy egészen más Afrikát tárt elém, merőben különbözött attól, amit addig kerestem, sőt első filmjeimben ábrázoltam. Persze ez csak törekvés lehet, mert Afrikát megérteni és megközelíteni igazából nem tudom, pedig néha igazán törekszem rá és némi gyakorlatom is van már benne.

Az az Afrika-kép, amelyet legtöbbször dédelget magában, végképp eltűnni látszik, még akkor is, ha a turizmus gazdái igyekeznek konzerválni egyes elemeit kis, látogatható foltokban. Afrika oly gyorsan változik, mint amilyen gyors változások történtek Európában, az ipari forradalom idején. Erdők tűnnek el, miközben mi ezt siratjuk, de a fát azért megvesszük. Állatfajok vesznek ki, de a mi érdeklődésünk miatt, mert megvásároljuk az állatbőrt, az elefántcsontot, a rinótléket. Törzsek, népek bomlanak fel, hagyományok vesznek ki az urbanizáció miatt: ez játszódott le nálunk is 2-300 évvel ezelőtt. Természetes folyamat, mégis berzenkedünk ellene és azt akarjuk, hogy az afrikaiak ezt ne tegyék. Milyen jogon? Mert mi úgy látjuk, hogy ez rossz. Mit lehet ellene tenni? Gyakorlatilag semmit. Ez a fejlődés útja és az emberiség fejlődni fog egészen a kipusztulásáig.

Ha ezeket látja egy „obszervátor”, egy televíziós műsorkészítő, akkor mi a fenét keres Afrikában? Én a természet ábrázolására adtam a fejemet, természetfilmeket csinállok, azt szeretem filmezni, ami él. A társadalmi mozgások bemutatása nem az én dolgom, ámbár néha arra is sor kerül. Nem tudom megváltani a világot, de emiatt nem vagyok hajlandó rosszul érezni magam. Én jól akarom magam érezni Afrikában és ezért az a fizetség, hogy nézhető, eladható filmeket készítek róla. No meg ennek van piaca.

A „nagyokat”, akik rendszeren fölszerelve, pénzzel bőven ellátva, elegendő idővel rendelkezve készítik naponta Afrika-filmjeiket, sosem fogom megközelíteni sem, az ő profizmusukhoz képest mindig csak amatőr lehetek. Filmeket nem úgy kell csinálni, ahogy én teszem, maga a filmzés a legtöbbször kínlódás, hogy elégtelen eszközeimmel valami láthatót és érdekeset rögzítsek.

Amikor még filmkamerával dolgoztam, mint a Teleki expedíció idején, egyszerűbb volt. A filmkamera, nevezetesen az Arriflex, mechanikus szerkezet, az afrikai klíma, a por és a pára nem okozott benne olyan kárt, amit magam ki nem tudtam volna javítani. Egyszer dr. Juhász Árpáddal forgattunk, geologizáltunk a tanzániai Uluguru hegység gyönyörűen lecsiszolt színes gránitjain, mikor a kamera egyszer csak felborult és beleesett a patakba. Gyorsan szétszedtem, kivettem a napra és félóra múlva már vidáman berregett tovább. Megelőzendő a nyersanyag pazarlását, három perces kis tekercsre bontottam szét a filmtekercsüket, egy témára ennyinek elég kellett legyen. Persze ez nem mindig vált be. Mikor a kenyai Ambosseliben az elefánt jött az autó felé, amelynek a tetején építettem ki a kameraállást, pont akkor futott ki a film, mikor nyújtotta az ormányát, hogy leszedjen onnan. A kamerát betettem a töltőszámba átfűzni a filmet, mire kész lettem, az elefánt már elfele bandukolt, nyilván megfélemlítve arról, hogy mik is voltak a tervei velem.

Az Arriflex többször leesett, volt, hogy porvihar temetett be, máskor – Kamerunban – a szavannatűz vett körül. Ilyesmi a videokamerák azonnali és végleges halálát jelenti. A hosszú utazások alatt a kamera mindig az ölemben volt hogy bármikor elő lehessen kapni, néha letöröltem róla a beszálló port, és a szerkezet nagyszerűen működött, elég volt neki az estéknénti karbantartás. Ma már, a video-korszakban, mindig ládába kell zárni a gépet, mert a por és a pára javíthatatlan károsodásokat okozhat, nemkülönben a rossz utakon való zötykölődés.

Az akkumulátorok töltése sem volt olyan nagy feladat, mint a mai kameráknál. A három perces tekercsek elforgatása jóval kevesebb energiát igényelt, mint a 120 méteres nagy gurigáké, volt olyan helyzet, hogy két hétig nem tudtam tölteni, de a három akkumulátor jól bírta. Mostani forgatásaimon naponta töltök, ez abban az esetben lehetséges, ha van autó a fenekem alatt és annak van szivargyújtója. Egy matatus, vagy vonatos utazáson erre nincs mód. Azelőtt a filmes táska volt a nagy súly, mostanában az akkumulátorok húzzák le a zsebemet. Hiába korszerűtlenebb és drágább a filmezés, mint a video, azért én nagyon visszasírom. Optikailag is sokkal többet tudott az Arriflex, lévén több objektív hozzá. Hatalmas, kályhacső méretű teleoptikától a halszem-nagylátószögűig minden volt hozzá, lehetett vele kézből és nehéz állványról egyaránt dolgozni. A Kilimandzsáró, a Kamerun hegy, vagy épp a Ruwenzori megmászásakor elég volt egy kis hátizsák a cipeléshez.

A mostani, videokamerás forgatások jóval nehezebbek, mert az energia legnagyobb része a kamera megóvásához kell. Dr. Lerner Jánossal megmáztuk az Ol Doinyo Lengai tűzhányót, a maszájok szent hegyét Tanzániában, nagyszerű képek sikeredtek az Arriflexszel. 2003-ban, egy újabb expedíción, nekem nem volt módomban – egy térd sérülés miatt – feljutni, ezért Régi Tamás kollégám ment fel a Cannon XL-1-et cipelve. Valószínűleg beütötte mászás közben, mert az elkészült felvételek használhatatlanok lettek digitális hibák miatt. Pedig a vulkán krátere sokkal érdekesebb képet mutatott, mint 1988-ban. Egyrészt irigyeltem őt, mert feljutott, másrészt nagyon a fogamat szívtam a tönkrement képek miatt. Amikor az ember amúgy is nagy fizikai megterhelésnek van kitéve – lásd: hegymászás – ráadásul a kamerára is vigyázni kell, nagyon fárasztó.

A világ híres és nagy hegyei közül már sokat megmáztam, de sohasem élveztem. Mindig csodáltam a fanatikus mászókat, többükkel van közös élményem és eredményem, de magát a mászást mindig kínlódásként éltem meg. Mégis van hegy, aminek én vagyok az első magyar megmászója. Kamcsatkán, a Kljucsevszkaja szopka vulkán megmászásakor a társaim jó négy órát rám vertek és a csúcs alatt várták be, míg föllihagtem utánuk. Viszont azt csak a csúcsról lehetett fényképezni, hogy ők fölérnek, tehát nekem kellett előre menni.

A Kilimandzsáró megmászása szintén nem volt egy diadalmenet részemről. Minek is nekem oda fölmenni? Persze, hát hogyan készítek filmet róla, ha nem voltam fönt? Az első napi etapról utolsónak értem a menedékházhoz, erősen sejtettem, hogy a további mászás még nehezebben fog menni. Főleg akkor, ha kapaszkodás közben még filmezni is kell. Márpedig kell, azért vagyok itt. A „csúcsroham”

éjjel egykor indult és amíg ki nem világosodott, addig nem volt baj, filmezni nem, csak menni kellett. Ötlépésenként beszédtem egy szem szőlőcukrot, mellyel minden zsebemet megtöltöttem. Mikor a nap megjelent a Mawenzi mögött, elő kellett venni a kamerát és dolgozni. Ezerszer is elátkoztam magamat, a hegyet, a kamerát, meg az egész szituációt. Az Uhuru csúcs előtt kilencszer akartam visszafordulni, de a vezető olyan zordan nézett rám, hogy inkább folytattam a keserveskedést. Persze főt lenni nagyon jó, látni és filmezni magam alatt a világot, száz kilométerre ellátni, „ülők a világ tetején”. Azt viszont minden filmesnek, fotósnak ajánlom, hogy védekezzen az ultraibolya sugárzás ellen, mert a képeim egy része emiatt ment tönkre. Óriási emellett a fénymennyeiség is, vagy nagyon alacsony érzékenyséű filmet kell használni, vagy nagyon szűk fényrekeszt. Az is előfordult, hogy befagyott a kamera a nagy hidegben. Megtörtént ez Afrika és más kontinensek nagy „meleg” hegyein. A szakemberek a nagy vulkánokat nevezik így, alapvető tulajdonságuk, hogy pehelykabát nélkül nem lehet fölmászni. Alaposan föl kell készíteni a gépeket, hiszen azok korábban, lent, trópusi körülmények között dolgoztak. Ha nincs külön teherhordó erre a célra, akkor az ember nem visz föl állványt, anélkül pedig sokkal nehezebb dolgozni. Aki fotózni, filmezni megy ilyen helyekre, legyen tisztában vele, hogy kétszeresen fárasztó amit csinál, mert a mászás mellett még dolgozni is kell. Maga a mászás is kivesz mindent az emberből, aztán elővenni a kamerát, megállapítani, hogy üzemképes-e, komponálni, lehetőleg használható képeket készíteni, elpakolni, továbbmenni, miközben a többiek egyenletes tempóban, szütybe vágott fejfel csak a magassággal küzdenek. Az igaz, hogy az ilyesmit nem kötelező csinálni... A Kilimandzsáróról lefelé haladva mindent, még a kamerát is átadtam a kirongozinak, a hegyi vezetőnek, mert alig éltem. Lentről, Moshiban, az első üveg sör mellől persze nagyon jó volt visszanézni a hegyre: tényleg ott voltam fenn? Egy csöpp eszem sincs!

A nyelvész és a néprajzos természetesen ugyanezen a kocsmateraszon jóféle Kilimanjaro sörök mellől követte gondolatban az utunkat, találgatva: merre járunk éppen. Persze jöhettek volna velünk is, hisz van ott népesség, egy-egy hajnali csúcsroham idején több az ember a hegyoldalban, mint a Nagykörúton, az is igaz viszont, hogy elenyészően kevés az afrikai közöttük...

A Kilimandzsárón megedződve már nem volt probléma a többi hegy. A Teleki vulkán viszont alaposan megtréfált. Azon a vidéken, a Rudolf-tó déli végénél iszonyúan magas a hőmérséklet, állandó erős forró szél fúj, mint egy vasolvasztó kemence mellett. Szinte rá lehet támaszkodni, ha föl nem dönt. Haroun Tazieff azt írta róla, hogy fehér ember másfél napnál nem bírja ott tovább. Gábris professzor és népe úgy gondolta, hogy ezt kötelességünk megcáfolni, ezért egy egész hetet táboroztunk a vulkán alatt. Sátrat sem lehetett verni, akkora szél volt, az meg hordta a homokot-port, megint volt mitől óvni a kamerát. A hordozótáska dupla nejlonszátkba került, s tettem volna árnyékba, ha lett volna. A csomagot bevizezett lepedőmmel takartam le, kb. 10 percnként kellett újra és újra a tóba meríteni. Így is tűzforró volt, nagyon aggódtam a filmtekercek miatt, de végül nem lett bajuk. Normális helyzetben a szűz és az exponált filmeket elvileg hűtőládában kellett volna tartani – az előírások szerint. Ennyi év után talán már bevallhatom, hogy végül semmiféle előírást nem tartottam be. Vagy betartom, vagy dolgozom.

A kamerát szállítani is a táskájában illik. Mikor hajnal előtt nekiindultunk a Teleki vulkán megmászásának, nem vittem táskát. Vállszíjon vittem a szerkezetet és mikor világosodni kezdett, akkor vettem észre, hogy a kereső-lupa (amibe belenéz az ember), leesett a gépről. Annyit ütődött az oldalához, hogy kilazult és elveszett. Attól kezdve csak azt nem láthattam, hogy milyen képeket csinállok. Otthagytam a csapatot, visszafordultam és az addig ösvényen merően vizslatva a köves talajt, kerestem a lupát. Esélyem nem volt megtalálni. Egy kis turkána falu – éppen ébredezett – határában egyszer csak megcsillant valami az éppen felkelő nap fényében. Nem akartam elhinni, de meglett. A többiek ezalatt megbeszélték, hogy a kamerának vége. Nekiláttam loholni utánuk, de már a hajnali napon is olyan forróság volt, hogy hamar szálnalmas vánszorgássá lassult a tempóm. Mire beértem

őket, már jóformán befejezték a kutatást, bölcs megállapításokat tettek, gyarapították a tudást, talaj és növénymintákat szedtek, készültek visszafelé és egy csöppet sem lettek attól boldogok, hogy a filmezés miatt egy csomó dolgot újra el kell játszaniuk: kitűzni a magyar zászlót, ünnepelni, örülni, hogy eljutottak ide, stb.

Hamar ott is hagytak. Lerner doktor volt az, aki feláldozta magát és velem maradt, míg a szükséges felvételeket elkészíttem. A visszaút maga volt a pokol. Az addig sem éppen hideg fekete vulkáni kőzet annyira felforrósodott, hogy a dupla bakancson keresztül is éreztem. Mivel éjjel indultunk még, reggeli „dolgomat” nem végeztem el és a lávamező közepén rájöttem, hogy képtelen vagyok felállni. Lendületet vettem, hogy talán mégis, de nem jött össze. Visszaestem, egyenesen bele a „termékbe.” Lerner szerencsére addigra eltávolodott tőlem. Összeszedtem magam, felkászálódtam. A tóhoz érve lettem a kamerát, lerúgtam a bakancsot és ruhástól belegyalogoltam. A Rudolf szappanos-lúgos vize mindent helyre tett. Irigylésre méltó munka az ilyen.

A kollégák nem nagyon néztek bele a kamerámba, de ha mégis, annak súlyos oka volt. Teleki expedíciójának 100. évfordulójára – szintén a Rudolf-tó partjára – népes küldöttségek érkeztek. Egy brit Afrika-kutató magával hozta igen szemrevaló lányát is. Az ifjú hölgy elvonult a part egy távoli pontjára és átadta magát a ruhátlan napozás örömeinek. A kamera éppen állványon volt, a tó kedves lakóit, a 6-7 méteres krokodilokat fényképeztem a kályhacső-szerű teleobjektívvel. Egy idő után a fiúk jöttek, hogy ők is megnéznék. Egymás kezéből kapkodták ki a svenk-kart, de érdekes módon az optika nem a tó, hanem a part egy távoli pontja felé irányult. Akkor már négy hónapja ott voltunk...

Nagy élmény és tapasztalat az is, mikor az ember egyedül marad a kamerájával egy sivatagban. A kenyai Chalbi apró kavicsos síkságán sok délibábot láttunk és eszembe jutott, hogy milyen érdekes lenne a mi kocsiainkat is a fata morgánaiban látni. Kitétek egy helyen, eltávolodtak úgy 5 kilométerre. Nagyszerű képek sikerültek, aztán vártam, hogy jöjjenek értem. Nem jöttek. A teleobjektíven keresztül láttam, hogy össze-vissza kavarognak a sivatagban. Én láttam őket, ők viszont engem nem. El is képzeltem, hogy milyen szép lesz, ha száz év múlva majd véletlenül ismét erre jár valaki, talál egy mumifikálódott operatőrt egy sértetlen Arriflex kamerára borulva. Ott sosem esik az eső. Aztán persze meglettem.

Elhagytak máskor is. Az expedíció menetrendje úgy hozta, hogy időnként el kellett válni egymástól. A kenyai tengerparton dolgozó csoporttal voltam egy ideig, míg a másik csapat állatokat hajkurászott a Tsavo Nemzeti Parkban. A tengerpartiak felhoztak a nemzeti parkba, kitétek és mentek vissza a dolgukra. Itt kellett volna fölvenni engem az „állatozó” csoportnak. Nem jöttek. Némileg aggódtam, mert a környék tele volt vaddal, azon kívül az esős időszak közepén voltunk, s nálam pont akkor nem volt nejlontakaró. Órákat ültem a bozótban, filmezgettem, de egyre sötétebb lett. Összepakoltam és már ott tartottam, hogy sátrat verek, ami biztosan megvéd az oroszlántól, ha netán erre téved. Ilyenkor az emberben nem a nagyszerű végtelenségben való egyedüllét öröme a legfőbb érzés. Aztán meghallottam a közeledő autó hangját, nem sokkal később a lámpái is feltűntek.

A Kenya hegyet pár évre rá másztam meg. Az sem volt túl élvezetes, nem beszélve arról, hogy a csapatban mindenki fiatalabb és jóval nagyobb energiájú volt, sokat kellett rám várniuk. Még azon az úton az Elgon volt a másik megmászni való, lévén az expedíció kutatási területe. Ez könnyebben ment, volt rá idő. Az már régen bevált dolog, hogy nagyon jó, ha van a csapatban entomológus. Ahol entomológus, ott aggregátor, ahol aggregátor, ott akkumulátor töltési lehetőség. Ezt hívják biocönózisnak? Ezért örülök mindig, ha lepkekergető van az expedícióban. Mert este biztos, hogy „berregni” kezd, lámpát gyűjt, kifeszíti koszos lepedőjét, melyre gyűlik a rovarvilág és ha szépen kéred, akkor ad egy konnektort, miközben gonosz képpel ciános dobozokba gyűjti a lepkéket, bogarakat. Persze te is vihetnél egy kisebb teljesítményű aggregátort, de hát az nehéz.

Tíz évvel később, a Kamerun hegy megmászása után már biztos voltam benne, hogy ilyen magas helyre többé nem megyek, a hegymászást meghagyom a fiataloknak. Lefelé haladva a lábaimat kézzel kellett előrerakni. Mint később kiderült – maradandó károsodást is elszenvedtem tőle. A kameruni expedíción az is kiderült, hogy az már nem fenéig tejfő, ha rajtad kívül mindenki az entomológia nemes tudományát műveli. Mentünk három, pirognak, vagy mokorónak nevezett, fatörzsből kivájt csónakkal a Dja folyón az őserdőben. Az egyik fiatalabb rovarász az egyik csónakban, az idősebbik a másikban, a másik fiatalabb pedig velem együtt a harmadikban. Az erdei legények félelmetes biztonsággal lökődik előre a mokorókat rúdjaikkal, pedig a sok felszerelés miatt peremig merül a csónak a folyóba. Nem is lenne baj, ha a folyó fölött nem repkednének szép színes pillangók. De repkednek. És mit csinál az entomológus? Előkapja lepkéhálóját és hadonászni kezd, minden mozdulatára tíz liter víz ömlik a csónakba a fenekünk alá. Már a kamera elvesztéséről szóló jegyzőkönyvet fogalmaztam magamban („a felborult csónakból a vízbe esett”), mire meglett a nagy fogás, egy jelentéktelen külsejű lepke személyében. Ez még hagyján! Szerencsésen partra érve indulunk gorillalesre, halkan osonva, megnézve hova lépünk. Megpillantjuk az első gorillát, a vezető csendre int, meg hogy kucorodjunk le, sunyjuk le a fejünket, ne mozduljunk. Az entomológus mit csinál? Természetesen lepkét kerget, a gorilla meg huss, elpucol.

Más alkalommal a Nílusról készítettünk filmet, a forrásától a torkolatig. Ugandában voltunk, a Kyoga tavon, ami a nagy folyó egyik szétterülése. Bevittek csónakkal egy papiruszból taposott úszó szigetre, melyen egy helyes kis halászfalu lebegett. Egy éjszakát itt töltöttünk, nagyon kellemes volt, jót mulattunk és még jó képek is sikeredtek. Viszont nem volt nálunk se szúnyogriasztó, sem moszkítóháló, azt meg nem tudtuk, hogy ez a hely az egyik leginkább malária-fertőzött terület. Útitársammal, Less Nándor botanikussal együtt szépen bekaptuk a betegséget, ami aztán Nándi halálához vezetett. Én jó egy hónapig hevertem a Szent László kórházban és túléltem. Egyikünk sem szedte a megfelelő preventív gyógyszert. Fatalisták voltunk? Talán csak egyszerűen felelőtlenek. Én azóta sem szedem. Rettentően májkárosító mellékhatása van és még a napi két sör is ellenjavallt, hát még több. A vízívás szintén nem javasolt, a kólát utálok, valamit inni pedig kell. Abban bízom, hogy már immunis vagyok a maláriára, ámbár ezt minden hozzáértő orvos tagadja.

Szeretek jókat enni-inni (szerintem aki ebben nem lel élvezetet, a természetfilmet sem tud jót készíteni), de ezt Afrikában nem mindenütt lehet. Ahol nincs étterem a közelben, vagy csak afrikai vendégekre bázíroznak, ott meglehetősen egyhangú ételeket esznek. Ezeket is el lehet élni, de néha jobb, ha te magad főzöl. Só, meg hazai fűszerek mindig legyenek nálad. A kávézásnál is ért néha meglepetés. Kenyában, valahol a Naro Moru környékén egy kis falu kocsmájában kávéért jártunk. A kiszolgáló kihozott egy kancsó forróvizet és egy kis tányérban öröletlen babkávét. Érdeklődve tekintettünk az úriemberre, mégis hogy képzeled? Megmutatta. Bekapott egy kávészemet, elropogtatta és ivott hozzá egy korty forróvizet. Mondtuk, mi ezt másképp szoktuk. Igen, válaszolta, hallott róla hogy a *mzunguk* így isszák, de hát az hülyeség, mert attól az embernek nagyon gyorsan fog verni a szíve. Meg is mutatta, kezét a pólója alá dugva és szívverést mímelve, hogy mennyire.

Külön téma a kamerával való munka legalizálása. Húsnál több afrikai utam során egyszer sem volt engedély filmforgatáshoz, vagy ha volt is, az csak a kiadás helyszínén volt érvényes, a következő hatóságot ez már nem érdekelte. A fiatal országok hatóságai nem szeretik az engedély nélküli filmezést, ez alól kivétel talán csak Dél-Afrika és Namíbia. Az évek során kialakult az álcázás, elrejtés technikája, valamint annak mélyeséges tagadása, vagy elhallgatása, hogy te valamely profi csatornának dolgozol. „Magamnak csinálok emlék-képeket, az egyetemnek készül oktatófilm, élménybeszámoló”, stb. Nem éppen erkölcsös megoldás, de a hivatalos engedélyek beszerzése olykor több időbe és pénzbe kerül, mint az expedíció maga.

Van, amikor az erkölcsi felháborodás visz a család útjára. A kameruni nemzeti parkokban olyan pofátlanul magas a filmezés, videózás napi tarifája, hogy elképesztő. Kerek ötszáz amerikai dollár! A fényképezőgépek használata meg ötven dollár. Nincs, aki ezt kifizesse. Tanzániában, a Serengetiben 100 dollárt kérnek, de ebben a belépés és a camping ára is benne van és hogy mérhető egy ottani állatrezervátum, ahol még zebra sincs, a Serengetihez? Csaltunk, hazudtunk, lelkifurdalás nélkül, mondván: nincs nálunk kamera. A *warden*, a nemzeti parki főnök, persze kiszúrt minket, hosszú ordítózások után ki is tiltott, de az elefántcsorda fürdőzése már dobozban volt. Az ilyesmire az ember csöppet sem büszke, de nincs más kiút. (Persze van: sok pénzzel kell odamenni.) Az pedig természetes, hogy ha látjuk, hogy nagyon meg akarnak vágni minket, akkor védekezünk.

Legutolsó, most is folyamatban levő munkám már négy éve folyik. A dr. Livingstone nyomait követő negyedik utazásom szakadt félbe Namíbiában egy durva autóbaleset miatt. Optimista vagyok, lesz még ötödik, tán hatodik is. A harmadik utazáson, Tanzániában kóvályogva jártuk végig Régi Tamással a szuahéli szigeteket. Itt találtam meg azt a helyet, ahol szívesen megtelepednék öreg koromra.

Mafia szigetére igyekeztünk. Kisiju egy csöpp kis halászkikötő az Indiai óceán partján népes és tarka piaccal, nem messze Dar es Salaamtól. Van még egy kétdolláros szállodája is, igaz, víz meg villany nincs benne. Nézegettük a partra vontatott, vagy az apálytól szárazra került daukat, ezeket az Indiai óceánra jellemző, háromszög alakú vitorlával felszerelt nagyobb fahajókat, csupa frenetikus elnevezés: Equinox, Star of Indian Ocean, Running Sun, Maradona, majd a sor végén: Titanic. Meg is beszéltek, hogy ezzel nem megyünk, *nomen est omen*.

Hajnali kettőkor áll be a dagály, a Mafiára induló hajók három óra környékén indulnak. A szálloda menedzsere elfelejtett ébreszteni, fél négy volt, mire lerohantunk a kikötőbe. A dauk lámpái már mind a tenger felől pislácoltak, a part mellett már csak egyetlen hajó himbálózott, az se volt már horgonyon. Egy csónakból még néhány zsákot pakoltak föl rá. Némi ordítózás után a csónak kijött értünk, átvitt a hajóra. Megalkudtunk a kapitánnyal és elindultunk az éjszakába. Öt hajóslegény, és a kapitány. Meg a két *mzungu*. (Ez tulajdonképpen pejoratív megnevezése a fehér embernek, de már megszoktam.) Összeszokottan mozogtak, látszott, hogy már régen hajóznak együtt. Letelepedtünk az *ugalis* (durva kukoricadara) zsákokra, főleg azt szállítottak. Mikor pár óra múlva derengeni kezdett kelet felől az ég, el tudtuk olvasni a dau nevét is. Természetesen a Titanic volt. Némi rossz előérzettel filmeztünk a hajót, a legények munkáját, az óceánt, időnként meg aludtunk egy sort. Mikor a nap feljött, a legények nekiláttak főzni. Egy üres benzines hordó aljába homokot öntöttek, ezen a magukkal hozott rőzséből tüzet raktak. Egy szufuriát (Afrikában használatos peremes, fül nélküli alumíniumlábos) telemertek tengervízzel és felforralták rajta, majd felöntötték ugalival, mindenki elővette a tarisznyájából az otthonról hozott sült halat. Miután nekünk nem volt, hát adtak. Gyúrogattuk a tűzforró ugali-gombócokat, ez az afrikaiaknak ment jobban. Volt nálam véletlenül néhány doboz sör. Körbekínáltam, de ők a Próféta tilalmára hivatkozva visszautasították. Aztán kiderült, hogy van köztük egy keresztény is, szudáni, de ő meg szolidáris a többiekkel. Jó kör volt, gondoltam.

Apróbb szigeteket, zátonyokat hagytunk el, előttünk látótávolságban ott fehérlettek a korábban elindult hajók vitorla-háromszögei. Délben beállt a szélcsend, a kapitány kidobta a horgonyt, ami egy jókora kő volt. Mindenki helyet kotort magának a zsákok között és a teljes személyzet a két utassal együtt álomba merült. Lehetőleg a vitorla árnyékában, de a tenger hullámozott, a dau meg forgolódott a horgonykötélen. Ilyenkor népvándorlás kezdődött az árnyék után. Délután három óra tájt támadt fel a szél, de más irányból, úgyhogy a vitorlát át kellett strukturálni. Már alkonyodott, mire feltűnt Mafia szigete. Sok időt veszítettünk s így már beállt az apály. Ezt onnan tudtuk meg, hogy a hajótörzs egy korallsziklának ütődött. Nesze neked Titanic! Szélsébesen nekiláttam nejlonszákokba csomagolni a kameratáskát, már csak azért is, mert a dau újfent sziklának ütődött és meg is billent kissé. A kapitány arcán némi aggodalom látszott, miközben a legénység idegesen vihogott. Elhangzott

néhány *Allahu akbar* is. Végül a korallzátonyos részt nagy ívben kikertülve, valamikor hajnali három felé, mikor a dagály ismét beállt, kikötöttünk.

A szigetcsoport egy kis szigetére mentünk át, mert mint informáltak bennünket, ott a 19. század óta csak annyi változott, hogy épült egy lodge, amit családos, kisgyerekes amerikaiak látogatnak. Maga a szigetecske, Nororonak hívják, rendelkezik vagy ötven lakossal, van benne egy dau-készítő műhely, meg egy kis mecset, iskola, egy csöpp kis bolt a legszükségesebbekkel, meg egy tiszta vizű közkút. Valaha német bázis volt itt, az erőd és az épületek romjai elég figyelemre méltóak, nem beszélve a közeli Kua szigeten nemrég kiásott *shirazi* város maradványairól.

Az embereken kívül párezer gyümölcssevő denevér is lakja a szigetet, miért is a tanzán kormány nemzeti parkká nyilvánította. Fő eledelük a narancs, melynek fáit szintén a kormány telepítette. A helyi tanító, miután megmutatta az iskolát és a gyerekeket, magához invitált minket, mondván hogy neki szállodája van, mutatta még a vendégkönyvet is. A szálloda egy vesszőből font, szellőjárta kerek kunyhó volt két fakeretre font szizálkötél-ággal. Életem egyik legjobb szállodája volt. Az óceán fölé kb. 20 méterrel magasodó korallsziklán áll, telibe kapja a napfelkeltét. Egy magamféle ember nyugdíjas korára kívánni sem tudna szebb helyet, mikor már nem akarok filmezni, csak élvezni a végtelen nyugalmat.

A lodge-ban sört is kapni.